MEDHA AI

APPSC PAPER I: GENERAL STUDIES & MENTAL ABILITY · CRIMINOLOGY

Criminal justice system

ఉచిత నోట్స్ PDF · 2 నోట్స్ · 25 Oct 2026

Medha AI ఉచిత స్టడీ మెటీరియల్. మీ పరీక్షకు నోట్స్, ప్రాక్టీస్, మాక్ టెస్టులు, పాత పేపర్ల కోసం **app.medhaai.in** లో ఉచితంగా మొదలుపెట్టండి.

1. నేర న్యాయ వ్యవస్థ: అంగాలు, ప్యాకర్ నమూనాలు, పోలీసులు, కోర్టులు, దిద్దుబాటు పరిపాలన
2. బీఎన్ఎస్ఎస్, బీఎస్ఏ కింద నేర విచారణ ప్రక్రియ, నిందితుడి హక్కులు, న్యాయ సహాయం

medhaai.in

Notes · Practice · Mock tests · Previous papers

Start free at
app.medhaai.in

1 నేర న్యాయ వ్యవస్థ: అంగాలు, ప్యాకర్ నమూనాలు, పోలీసులు, కోర్టులు, దిద్దుబాటు పరిపాలన

నేర న్యాయ వ్యవస్థ (criminal justice system, CJS) అంటే నేరాలను పరిష్కరించే సంస్థల గొలుసు: పోలీసులు → ప్రాసిక్యూషన్ → కోర్టులు → దిద్దుబాటు (corrections). హెర్బర్ట్ ప్యాకర్ దీనికి రెండు విలువల నమూనాలను వివరించారు: నేర నియంత్రణ (crime control: ఒక "అసెంబ్లీ లైన్"), న్యాయ ప్రక్రియ (due process: ఒక "అడ్డంకుల దారి"). భారత వ్యవస్థ ప్రత్యర్థి పద్ధతి (adversarial) వ్యవస్థ; దాని నేర న్యాయస్థానాలను బీఎన్ఎస్ఎస్ (BNSS) 2023 ఏర్పాటు చేస్తుంది (ఇది 2024 జూలై 1 నుంచి సీఆర్‌పీసీ (CrPC) స్థానంలో వచ్చింది); మలిమత్ కమిటీ (2003) ప్రధాన సంస్కరణల నివేదిక.

ముఖ్య వాస్తవాలు

- నేర న్యాయ వ్యవస్థకు **నాలుగు అంగాలు** (స్తంభాలు): **పోలీసులు** (చట్ట అమలు, దర్యాప్తు), **ప్రాసిక్యూషన్**, **కోర్టులు** (న్యాయవ్యవస్థ), **దిద్దుబాటు** (జైళ్లు, ప్రొబేషన్, పెరోల్, బాలల సంస్థలు). చాలా పుస్తకాలు **డిఫెన్స్ న్యాయవాదులు**, **బాధితులు**, **సముదాయం**ను కూడా చేరుస్తాయి.
- **హెర్బర్ట్ ఎల్. ప్యాకర్** (స్టాన్‌ఫర్డ్ న్యాయశాస్త్ర ప్రొఫెసర్): వ్యాసం 'నేర ప్రక్రియకు రెండు నమూనాలు' (*Two Models of the Criminal Process*, **1964**), గ్రంథం 'నేర శిక్షల పరిమితులు' (*The Limits of the Criminal Sanction*, **1968**). ఆయన రెండు నమూనాలు:
    - **నేర నియంత్రణ నమూనా**: "**అసెంబ్లీ లైన్**"; లక్ష్యం **నేరాన్ని సమర్థంగా అణచివేయడం**; ఆచరణలో **దోషిత్వ** భావన (presumption of guilt); **పోలీసులు, ప్రాసిక్యూషన్**ను నమ్ముతుంది; **వేగం, తుదితీర్పు**కు విలువ ఇస్తుంది; **వాస్తవిక దోషిత్వం** (factual guilt).
    - **న్యాయ ప్రక్రియ నమూనా**: "**అడ్డంకుల దారి**" (obstacle course); లక్ష్యం రాజ్య అధికారం నుంచి **వ్యక్తిని రక్షించడం**; **నిర్దోషిత్వ భావన** (presumption of innocence); **కోర్టులను** నమ్ముతుంది; వేగం కంటే **విశ్వసనీయత**కు విలువ ఇస్తుంది; **చట్టపరమైన దోషిత్వం** (legal guilt).
- **మూడో నమూనా: జాన్ గ్రిఫిత్స్**, "**కుటుంబ నమూనా**" (family model, 1970); ఇది పోరాటంపై కాకుండా సయోధ్యపై ఆధారపడుతుంది.
- **ప్రత్యర్థి (ఆరోపణాత్మక) పద్ధతి** (adversarial / accusatorial): భారత్, బ్రిటన్, అమెరికా (కామన్ లా). న్యాయమూర్తి **తటస్థ అంపైర్**; రెండు పక్షాలు వాదిస్తాయి; **ప్రాసిక్యూషన్** దోషిత్వాన్ని **సహేతుక సందేహానికి అతీతంగా** (beyond reasonable doubt) నిరూపించాలి. **విచారణాత్మక పద్ధతి** (inquisitorial): ఫ్రాన్స్, జర్మనీ (సివిల్ లా); న్యాయమూర్తి సత్యాన్ని **చురుకుగా శోధిస్తారు**.
- **నేర న్యాయస్థానాల వర్గాలు** (సీఆర్‌పీసీ 6 → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 6**): **సెషన్స్ కోర్టులు**, **మొదటి తరగతి జ్యుడీషియల్ మేజిస్ట్రేట్లు**, **రెండో తరగతి జ్యుడీషియల్ మేజిస్ట్రేట్లు**, **ఎగ్జిక్యూటివ్ మేజిస్ట్రేట్లు**. ఇవి కాక: **హైకోర్టులు**, ఇతర చట్టాల కింద ఏర్పడిన కోర్టులు.
- **బీఎన్ఎస్ఎస్ తొలగించింది: మెట్రోపాలిటన్ మేజిస్ట్రేట్లను**, **అసిస్టెంట్ సెషన్స్ జడ్జిని**.
- **శిక్ష విధించే అధికారాలు** (సీఆర్‌పీసీ 28–29 → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 22–23**): హైకోర్టు, **సెషన్స్ జడ్జి**: చట్టం అనుమతించే ఏ శిక్షనైనా (మరణశిక్షకు **హైకోర్టు ధ్రువీకరణ** అవసరం, సీఆర్‌పీసీ 366 → బీఎన్ఎస్ఎస్ **407**); **చీఫ్ జ్యుడీషియల్ మేజిస్ట్రేట్**: **7 సంవత్సరాల** వరకు; **మొదటి తరగతి జేఎం**: **3 సంవత్సరాల** వరకు, **₹50,000** వరకు జరిమానా లేదా **సమాజ సేవ**; **రెండో తరగతి జేఎం**: **1 సంవత్సరం** వరకు, **₹10,000** వరకు జరిమానా లేదా సమాజ సేవ.
- **కార్యనిర్వాహక వర్గం నుంచి న్యాయవ్యవస్థ వేర్పాటు: అధికరణం 50** (ఆదేశిక సూత్రం); **సీఆర్‌పీసీ 1973** (**1974 ఏప్రిల్ 1** నుంచి అమలు, **41వ లా కమిషన్ నివేదిక**, 1969 ఆధారంగా) మేజిస్ట్రేట్లను **జ్యుడీషియల్**, **ఎగ్జిక్యూటివ్** అని విభజించింది.
- **పోలీసు**, **ప్రజా శాంతిభద్రతలు రాష్ట్ర అంశాలు** (ఏడో షెడ్యూల్, **జాబితా II ఎంట్రీలు 2, 1**); **జైళ్లు, సంస్కరణాలయాలు, బోర్స్టల్ సంస్థలు జాబితా II ఎంట్రీ 4**.

- **పోలీసు చట్టం, 1861** (**1857** తిరుగుబాటు తర్వాత చేశారు) ఇప్పటికీ చాలా రాష్ట్రాల్లో పోలీసులను నియంత్రిస్తోంది.
- **ప్రాసిక్యూషన్:** పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటర్ (సీఆర్‌పీసీ 24 → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 18**), అసిస్టెంట్ పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటర్ (సీఆర్‌పీసీ 25 → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 19**), **ప్రాసిక్యూషన్ డైరెక్టరేట్** (సీఆర్‌పీసీ 25A → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 20**).
- **నేర న్యాయ వ్యవస్థ సంస్కరణలపై మలిమత్ కమిటీ:** అధ్యక్షుడు **జస్టిస్ వి.ఎస్. మలిమత్**, **కేంద్ర హోం శాఖ** **2000**లో ఏర్పాటు చేసింది, నివేదిక **2003** (**158** సిఫార్సులు).
- **సముదాయ పోలీసింగ్** (community policing): నేరాల నివారణలో, స్థానిక సమస్యల పరిష్కారంలో పోలీసులు, సముదాయం **భాగస్వాములు**. మూల భావన: **సర్ రాబర్ట్ పీల్** (మెట్రోపాలిటన్ పోలీస్, లండన్, **1829**): "పోలీసులే ప్రజలు, ప్రజలే పోలీసులు".
- **దిద్దుబాటు పరిపాలన** (correctional administration): **సంస్కరణ, పునరావాసం** లక్ష్యంగా శిక్షలను అమలు చేసే నేర న్యాయ వ్యవస్థ భాగం: **సంస్థాగత** (జైళ్లు, బోర్స్టల్‌లు, బాలల గృహాలు), **సంస్థేతర / సముదాయ ఆధారిత** (ప్రొబేషన్, పెరోల్, ఫర్లో, సమాజ సేవ, విడుదల అనంతర సంరక్షణ).

వివరణ

1. నేర న్యాయ వ్యవస్థ ఏం చేస్తుంది. దీని లక్ష్యాలు: **నేరాలను నివారించడం, నియంత్రించడం**, నేరస్థులను **గుర్తించి శిక్షించడం**, **నిర్దోషులను**, **బాధితుడిని రక్షించడం**, నేరస్థులు సమాజంలోకి తిరిగి వచ్చేలా వారిని **సంస్కరించడం**. ఒక కేసు ప్రయాణం:

దశ	ప్రధాన సంస్థ	ముఖ్య చర్య
ఫిర్యాదు, దర్యాప్తు	పోలీసులు	ఎఫ్ఐఆర్, అరెస్టు, సాక్ష్యం, పోలీసు నివేదిక (ఛార్జిషీట్)
ప్రాసిక్యూషన్	పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటర్	అభియోగాలను నిర్ణయిస్తారు, కేసును నడుపుతారు
తీర్పు ప్రక్రియ	కోర్టులు	పరిగణన (cognizance), అభియోగం, విచారణ, తీర్పు, శిక్ష, అప్పీలు
దిద్దుబాటు	జైళ్లు, ప్రొబేషన్, పెరోల్	కస్టడీ, సంస్కరణ, విడుదల, విడుదల అనంతర సంరక్షణ

2. ఒకే వ్యవస్థా లేక "వ్యవస్థ కానిదా"? నాలుగు విభాగాలను **వేర్వేరు శాఖలు** నడుపుతాయి (పోలీసులు, జైళ్లకు హోం శాఖ, ప్రాసిక్యూషన్‌కు న్యాయ శాఖ, కోర్టులకు హైకోర్టు); అవి తరచూ **విడివిడిగా** పనిచేస్తాయి: పోలీసులను అరెస్టులతో, కోర్టులను పరిష్కరించిన కేసులతో, జైళ్లను సురక్షిత కస్టడీతో అంచనా వేస్తారు. అందుకే విమర్శకులు దీనిని **వ్యవస్థ కానిది** (non-system) లేదా **ముక్కలైన** వ్యవస్థ అంటారు. సంకేతాలు: విచారణల్లో జాప్యం, ఖైదీల్లో సుమారు **మూడొంతులు విచారణ ఖైదీలే** (undertrials; ఎన్‌సీఆర్‌బీ *ప్రిజన్ స్టాటిస్టిక్స్ ఇండియా 2022*: సుమారు **76%**), రద్దీ (2022లో ఆక్యుపెన్సీ **130%** పైన), తక్కువ శిక్షల రేటు. **క్షీణత** (attrition, "**నేరాల గరాటు**" (crime funnel)): జరిగిన అన్ని నేరాల్లో కొన్ని మాత్రమే ఫిర్యాదవుతాయి, అంతకంటే తక్కువ నమోదవుతాయి, ఇంకా తక్కువకు ఛార్జిషీట్ దాఖలవుతుంది, అంతకంటే తక్కువ మందికి శిక్ష పడుతుంది, ఇంకా తక్కువ మంది జైలుకు వెళ్తారు.

3. సమన్వయ సాధనాలు.

- **సీసీటీఎన్ఎస్** (CCTNS: Crime and Criminal Tracking Network and Systems, **కేంద్ర హోం శాఖ**, **2009**లో ఆమోదం): ప్రతి పోలీస్ స్టేషన్‌ను ఆన్‌లైన్‌లో అనుసంధానిస్తుంది; **ఎన్‌సీఆర్‌బీ** నిర్వహిస్తుంది.
- **ఐసీజేఎస్** (**ఇంటర్-ఆపరబుల్ క్రిమినల్ జస్టిస్ సిస్టమ్**, ICJS): ఐదు స్తంభాల దత్తాంశ నిధులను కలుపుతుంది: **సీసీటీఎన్ఎస్ (పోలీసులు), ఈ-కోర్టులు, ఈ-ప్రిజన్స్, ఈ-ఫోరెన్సిక్స్, ఈ-ప్రాసిక్యూషన్**.
- ప్రతి జిల్లాలో **విచారణ ఖైదీల సమీక్ష కమిటీలు** (జిల్లా న్యాయమూర్తి అధ్యక్షతన) విడుదల కోసం విచారణ ఖైదీల కేసులను సమీక్షిస్తాయి.
- జిల్లా న్యాయమూర్తి, కలెక్టర్, ఎస్‌పీ, జైలు సూపరింటెండెంట్‌ల జిల్లా స్థాయి సమన్వయ సమావేశాలు.

4. ప్యాకర్ నమూనాల పోలిక.

అంశం	నేర నియంత్రణ	న్యాయ ప్రక్రియ
ప్రతిరూపం	అసెంబ్లీ లైన్ (కన్వేయర్ బెల్ట్)	అడ్డంకుల దారి
ప్రధాన విలువ	సామర్థ్యం, వేగం, తుదితీర్పు	విశ్వసనీయత, న్యాయబద్ధత, హక్కులు
నమ్మేది	పోలీసులు, ప్రాసిక్యూషన్ చేసే వాస్తవ నిర్ధారణ	కోర్టు ప్రక్రియ, న్యాయవాదులు
దోషిత్వం	వాస్తవిక దోషిత్వం; ఆచరణలో దోషిత్వ భావన	చట్టపరమైన దోషిత్వం; నిర్దోషిత్వ భావన
మొగ్గు	ప్లీ బార్గెయినింగ్, త్వరిత పరిష్కారం	అక్రమ సాక్ష్యాల మినహాయింపు, అప్పీళ్లు

రెండూ **ఆదర్శ రకాలు** (ideal types) అని ప్యాకర్ చెప్పారు: ఏ నిజమైన వ్యవస్థా పూర్తిగా ఒకదానిలా ఉండదు. ఈ నమూనాలు సంస్థల గురించి కాదు, **విలువల** గురించి. ఏదీ "ఏకైక" సరైన నమూనా కాదు; నిజమైన వ్యవస్థ రెండింటి మధ్య కదులుతుంది. పరీక్షల్లో తప్పుదారి పట్టించే ఎంపికలు: "సామూహిక విధాన నమూనా", "సంఘర్షణ నమూనా", "ఏకాభిప్రాయ నమూనా" ప్యాకర్‌వి **కావు**.

5. ప్రత్యర్థి పద్ధతి వర్సెస్ విచారణాత్మక పద్ధతి.

అంశం	ప్రత్యర్థి పద్ధతి (భారత్)	విచారణాత్మక పద్ధతి
న్యాయమూర్తి పాత్ర	తటస్థ అంపైర్	సత్యాన్ని చురుకుగా శోధించేవారు
సాక్ష్యాన్ని సేకరించేది	పక్షాలు	న్యాయమూర్తి / దర్యాప్తు మేజిస్ట్రేట్
విచారణ	మౌఖికం, క్రాస్ ఎగ్జామినేషన్ కీలకం	ఎక్కువగా లిఖిత దస్త్రం
రుజువు భారం	ప్రాసిక్యూషన్, సహేతుక సందేహానికి అతీతంగా	సత్యాన్ని కనుగొనడం కోర్టు విధి

భారత వ్యవస్థలో కొన్ని విచారణాత్మక లక్షణాలు ఉన్నాయి: కోర్టు **ఏ వ్యక్తినైనా పిలిపించవచ్చు** లేదా సాక్షిని మళ్లీ పిలవవచ్చు (సీఆర్‌పీసీ 311 → బీఎన్ఎస్ఎస్ **348**), న్యాయమూర్తి సాక్షిని **ఏ ప్రశ్నైనా అడగవచ్చు** (సాక్ష్య చట్టం 165 → బీఎస్ఏ **168**).

6. నేర న్యాయస్థానాలు.

- **సుప్రీంకోర్టు**: **అధికరణం 134** కింద నేర అప్పీళ్లు (ఉదా: హైకోర్టు నిర్దోషిగా విడుదలను తోసిపుచ్చి మరణశిక్ష విధించినప్పుడు), ప్రత్యేక అనుమతి ద్వారా (అధికరణం 136).
- **హైకోర్టు**: అప్పీళ్లు, రివిజన్, మరణశిక్షల ధ్రువీకరణ, స్వాభావిక అధికారాలు (సీఆర్‌పీసీ 482 → బీఎన్ఎస్ఎస్ **528**).
- **సెషన్స్ కోర్టు** (ప్రతి **సెషన్స్ డివిజన్**కు ఒకటి, దీనిని రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేస్తుంది; **సెషన్స్ జడ్జి, అదనపు సెషన్స్ జడ్జిలను** హైకోర్టు నియమిస్తుంది): మేజిస్ట్రేట్ అప్పగించిన తీవ్రమైన నేరాలను విచారిస్తుంది. నేర విభాగంలో జిల్లా న్యాయమూర్తే సెషన్స్ జడ్జి (POL-JU-04 చూడండి).
- **జ్యుడీషియల్ మేజిస్ట్రేట్లు**: **చీఫ్ జ్యుడీషియల్ మేజిస్ట్రేట్** (జిల్లాకు ఒకరు), **మొదటి తరగతి జేఎం**, **రెండో తరగతి జేఎం**; **స్పెషల్ జ్యుడీషియల్ మేజిస్ట్రేట్లు**. వీరు చాలా నేరాలను విచారిస్తారు, రిమాండ్, బెయిల్ వ్యవహారాలు చూస్తారు.
- **ఎగ్జిక్యూటివ్ మేజిస్ట్రేట్లు** (జిల్లా మేజిస్ట్రేట్, అదనపు జిల్లా మేజిస్ట్రేట్, సబ్-డివిజనల్ మేజిస్ట్రేట్): **నివారణ** పనులు: శాంతిభద్రతల పరిరక్షణకు, సత్ప్రవర్తనకు హామీ (సీఆర్‌పీసీ 107–110 → బీఎన్ఎస్ఎస్ **126–129**), ఇబ్బంది లేదా ప్రమాదం ఉందని భావించినప్పుడు అత్యవసర ఉత్తర్వులు (సీఆర్‌పీసీ 144 → బీఎన్ఎస్ఎస్ **163**). వీరు నేరాలను **విచారించరు**.
- ఇతర చట్టాల కింద **ప్రత్యేక కోర్టులు**: **బాలల న్యాయస్థానం** (జేజే చట్టం, సీపీసీఆర్ చట్టం), పోక్సో, ఎన్‌డీపీఎస్, ఎస్సీ/ఎస్టీ (అత్యాచారాల నిరోధక) చట్టం కింద **ప్రత్యేక కోర్టు**; అత్యాచారం, పోక్సో కేసుల కోసం **ఫాస్ట్ ట్రాక్ ప్రత్యేక కోర్టులు** (**2019** నుంచి పథకం).

7. పోలీసులు.

- వ్యవస్థ: రాష్ట్ర పోలీసులు **డీజీపీ** కింద; జిల్లా **ఎస్పీ** కింద; పోలీస్ స్టేషన్ **ఎస్‌హెచ్‌ఓ** కింద. కేంద్ర సంస్థలు: **బీపీఆర్&డీ** (పోలీసు పరిశోధన, అభివృద్ధి బ్యూరో, **1970**), **ఎన్‌సీఆర్‌బీ** (**1986**), సీబీఐ, ఎన్ఐఏ.

- **జాతీయ పోలీసు కమిషన్** (1977–81, అధ్యక్షుడు **ధర్మవీర**, ఎనిమిది నివేదికలు) కొత్త పోలీసు చట్టాన్ని, రాష్ట్ర భద్రతా కమిషన్‌ను ప్రతిపాదించింది.
- **ప్రకాష్ సింగ్ వర్సెస్ భారత యూనియన్ కేసు (Prakash Singh v Union of India, 2006)**: సుప్రీంకోర్టు **ఏడు ఆదేశాలు** ఇచ్చింది: **రాష్ట్ర భద్రతా కమిషన్**; యూపీఎస్‌సీ ఎంపిక చేసిన జాబితా నుంచి **డీజీపీ** ఎంపిక, **కనీసం రెండేళ్ల** పదవీకాలం; ఐజీ, ఎస్‌పీ, ఎస్‌హెచ్‌ఓలకు రెండేళ్ల పదవీకాలం; **శాంతిభద్రతల నుంచి దర్యాప్తును వేరు చేయడం**; బదిలీల కోసం **పోలీసు ఎస్టాబ్లిష్‌మెంట్ బోర్డు**; రాష్ట్ర, జిల్లా స్థాయిల్లో **పోలీసు ఫిర్యాదుల సంస్థలు**; కేంద్ర పోలీసు దళాల కోసం **జాతీయ భద్రతా కమిషన్**.
- **నమూనా పోలీసు చట్టం, 2006** (Model Police Act): **సోలి సొరాబ్జీ** కమిటీ రూపొందించింది.

8. సముదాయ పోలీసింగ్.

- **అర్థం:** భద్రత బాధ్యతను పోలీసులు, నివాసితులు **పంచుకునే** తాత్విక దృక్పథం: క్రమం తప్పని సంబంధాలు, పేరుతో తెలిసిన బీట్ అధికారులు, సమస్యల ఉమ్మడి పరిష్కారం, నమోదైన నేరాలపైనే కాకుండా నేర భయం, అవ్యవస్థపై కూడా దృష్టి.
- **సంబంధిత భావనలు: సమస్య-కేంద్రిత పోలీసింగ్** (problem-oriented policing: **హెర్మన్ గోల్డ్‌స్టీన్, 1979**: పదేపదే వచ్చే ఫోన్ కాల్స్ వెనుక ఉన్న మూల సమస్యను అధ్యయనం చేయాలి); **పగిలిన కిటికీల సిద్ధాంతం** (broken windows: **జేమ్స్ క్యూ. విల్సన్, జార్జ్ కెల్లింగ్, 1982**: అదుపు చేయని చిన్న అవ్యవస్థ తీవ్ర నేరాలను ఆహ్వానిస్తుంది).
- **భారతీయ ఉదాహరణలు: ఫ్రెండ్స్ ఆఫ్ పోలీస్** (తమిళనాడు, 1990లు), **జనమైత్రి సురక్ష** (కేరళ, **2008**), **మొహల్లా కమిటీలు** (భివండి, ముంబై, మహారాష్ట్ర), బీట్, గ్రామ పోలీసు అధికారి వ్యవస్థలు.
- **ప్రయోజనాలు:** నమ్మకం, సమాచార ప్రవాహం, నేర నివారణ, తగ్గిన భయం. **పరిమితులు:** పోలీసు సంస్కృతి, సిబ్బంది కొరత, స్థానిక పెత్తందారులు దీనిని చేజిక్కించుకునే ప్రమాదం.

9. మలిమత్ కమిటీ (2003): ప్రధాన సిఫార్సులు.

- **విచారణాత్మక** పద్ధతిలోని మంచి లక్షణాలను స్వీకరించడం: **సత్యాన్ని శోధించడం కోర్టు విధి**.
- రుజువు ప్రమాణాన్ని "సహేతుక సందేహానికి అతీతంగా" నుంచి "**స్పష్టమైన, నమ్మదగిన**" (clear and convincing) సాక్ష్యానికి తగ్గించడం.
- నిందితుడి **మౌనం** నుంచి కోర్టు **ప్రతికూల అనుమితి** తీసుకునేందుకు అనుమతించడం.
- ఆడియో-వీడియోలో నమోదు చేసిన **సీనియర్ పోలీసు అధికారి (ఎస్‌పీ హోదా) ముందు ఒప్పుకోలును** సాక్ష్యంగా స్వీకరించడం.
- శాంతిభద్రతల నుంచి **దర్యాప్తు విభాగాన్ని వేరు చేయడం**; **జాతీయ / రాష్ట్ర భద్రతా కమిషన్**.
- **బాధితులు:** విచారణలో పాల్గొనే హక్కు, **బాధితుల పరిహార నిధి**.
- నేరాలను పునర్వర్గీకరించడం: తేలికైన ప్రక్రియతో ప్రత్యేక **సాంఘిక సంక్షేమ నేరాల నియమావళి** (2023 పేపర్‌లో దీనిపై ప్రశ్న వచ్చింది).
- **శిక్షల మార్గదర్శకాలు**, ప్లీ బార్గెయినింగ్, సాక్షుల రక్షణ, ఎక్కువ మంది న్యాయమూర్తులు, తక్కువ వాయిదాలు.

చాలా సిఫార్సులు నేర నియంత్రణ వైపు మొగ్గుచూపుతున్నాయని **విమర్శలు** వచ్చాయి (తగ్గించిన రుజువు ప్రమాణం, మౌనం, పోలీసుల ముందు ఒప్పుకోళ్లు); వాటిని **ఆమోదించలేదు**; మరికొన్ని (ప్లీ బార్గెయినింగ్ 2005, బాధితుల పరిహారం 2009) చట్టాలుగా మారాయి.

10. దిద్దుబాటు పరిపాలన.

- **ఉద్దేశం:** శిక్షను **మానవీయంగా** అమలు చేయడం, ఆ సమయాన్ని **సంస్కరణ** కోసం ఉపయోగించడం, తర్వాత నేరస్థుడు సమాజంలో **తిరిగి స్థిరపడేందుకు** సహాయపడటం.
- **సంస్థాగత దిద్దుబాటు:** కేంద్ర, జిల్లా, సబ్-జైళ్లు, మహిళా జైళ్లు, **బహిరంగ జైళ్లు**, ప్రత్యేక జైళ్లు, **బోర్స్టల్ పాఠశాలలు**, బాలల పరిశీలన గృహాలు, ప్రత్యేక గృహాలు.

- **సంస్థేతర దిద్దుబాటు: ప్రొబేషన్** (జైలుకు బదులు), **పెరోల్**, **ఫర్లో** (తాత్కాలిక విడుదల), **శిక్ష తగ్గింపు**, ముందస్తు విడుదల, **సమాజ సేవ**, **విడుదల అనంతర సంరక్షణ**.
- **పరిపాలన:** జైళ్లు **రాష్ట్ర** అంశం; వీటిని **జైళ్లు, దిద్దుబాటు సేవల డీజీ / ఐజీ** నడుపుతారు. **కేంద్ర హోం శాఖ** సలహాలు, నిధులు ఇస్తుంది: **నమూనా జైలు మాన్యువల్ 2016**, **నమూనా జైళ్లు, దిద్దుబాటు సేవల చట్టం 2023**; ఇది **జైళ్ల చట్టం 1894** స్థానంలో రావడానికి ఉద్దేశించింది. **బీపీఆర్&డీ**లో దిద్దుబాటు పరిపాలన విభాగం ఉంది. ప్రొబేషన్ అధికారులు రాష్ట్ర జైళ్లు / దిద్దుబాటు సేవల శాఖ లేదా సాంఘిక సంక్షేమ శాఖ కింద పనిచేస్తారు.
- జైళ్లు, ప్రొబేషన్, పెరోల్‌లను ఈ సబ్జెక్టులోని వేర్వేరు నోట్స్‌లో వివరించారు; ఈ నోట్ వాటిని వ్యవస్థలో ఎక్కడ ఉంటాయో మాత్రమే చూపుతుంది.

తరచూ చేసే పొరపాట్లు

✗ "ప్యాకర్ నమూనాలు న్యాయ ప్రక్రియ, సంఘర్షణ." ✓ **న్యాయ ప్రక్రియ**, **నేర నియంత్రణ**. **కుటుంబ నమూనా గ్రిఫిత్స్‌**ది.

✗ "నేర నియంత్రణ = అడ్డంకుల దారి." ✓ నేర నియంత్రణ = **అసెంబ్లీ లైన్**; న్యాయ ప్రక్రియ = **అడ్డంకుల దారి**.

✗ "నేర నియంత్రణ చట్టపరమైన దోషిత్వంపై ఆధారపడుతుంది." ✓ నేర నియంత్రణ: **వాస్తవిక** దోషిత్వం; న్యాయ ప్రక్రియ: **చట్టపరమైన** దోషిత్వం.

✗ "భారత్ విచారణాత్మక పద్ధతిని అనుసరిస్తుంది." ✓ **ప్రత్యర్థి పద్ధతి**, కొన్ని విచారణాత్మక అధికారాలతో (బీఎన్ఎస్ఎస్ 348, బీఎస్ఏ 168).

✗ "బీఎన్ఎస్ఎస్‌లో ఇంకా మెట్రోపాలిటన్ మేజిస్ట్రేట్లు ఉన్నారు." ✓ వారిని **తొలగించారు**; వర్గాలు: సెషన్స్, జేఎం-I, జేఎం-II, ఎగ్జిక్యూటివ్ మేజిస్ట్రేట్లు.

✗ "మొదటి తరగతి జేఎం 7 సంవత్సరాల వరకు శిక్ష విధించవచ్చు." ✓ **3 సంవత్సరాలు** (₹50,000 వరకు జరిమానా); **7 సంవత్సరాలు సీజేఎం**.

✗ "పోలీసు కేంద్ర జాబితాలో ఉంది." ✓ పోలీసు, ప్రజా శాంతిభద్రతలు: **రాష్ట్ర జాబితా** (జాబితా II ఎంట్రీలు 2, 1); జైళ్లు: జాబితా II ఎంట్రీ 4.

✗ "మలిమత్ కమిటీ 2000లో నివేదిక ఇచ్చింది." ✓ ఏర్పాటు **2000**, నివేదిక **2003**.

✗ "ఎగ్జిక్యూటివ్ మేజిస్ట్రేట్లు చిన్న నేరాలను విచారిస్తారు." ✓ వారు **నివారణ** పనులు చేస్తారు (బీఎన్ఎస్ఎస్ 126–129, 163); విచారణలు **జ్యుడీషియల్** మేజిస్ట్రేట్లు చేస్తారు.

✗ "సముదాయ పోలీసింగ్ పోలీసు చట్టం 1861తో ప్రారంభమైంది." ✓ ఈ భావన **రాబర్ట్ పీల్ (1829)** నుంచి వచ్చింది; 1861 చట్టం వలసవాద, నియంత్రణ ప్రధాన దళాన్ని నిర్మించింది.

త్వరిత పునశ్చరణ

- నేర న్యాయ వ్యవస్థ స్తంభాలు: పోలీసులు, ప్రాసిక్యూషన్, కోర్టులు, దిద్దుబాటు; "వ్యవస్థ కానిది" అని విమర్శ.
- ప్యాకర్ (1964, 1968): నేర నియంత్రణ (అసెంబ్లీ లైన్, వాస్తవిక దోషిత్వం) వర్సెస్ న్యాయ ప్రక్రియ (అడ్డంకుల దారి, చట్టపరమైన దోషిత్వం).
- గ్రిఫిత్స్ (1970): కుటుంబ నమూనా.

- భారత్: ప్రత్యర్థి పద్ధతి; న్యాయమూర్తి అంపైర్; ప్రాసిక్యూషన్ సహేతుక సందేహానికి అతీతంగా దోషిత్వాన్ని నిరూపించాలి.
- బీఎన్ఎస్ఎస్ 6: సెషన్స్, జేఎం-I, జేఎం-II, ఎగ్జిక్యూటివ్ మేజిస్ట్రేట్లు; మెట్రోపాలిటన్ మేజిస్ట్రేట్లు లేరు.
- అధికారాలు (బీఎన్ఎస్ఎస్ 23): సీజేఎం 7 సంవత్సరాలు; జేఎం-I 3 సంవత్సరాలు / ₹50,000; జేఎం-II 1 సంవత్సరం / ₹10,000; సమాజ సేవ.
- ప్రాసిక్యూటర్లు: బీఎన్ఎస్ఎస్ 18, 19, 20 (ప్రాసిక్యూషన్ డైరెక్టరేట్).
- ప్రకాష్ సింగ్ (2006): ఏడు ఆదేశాలు; నమూనా పోలీసు చట్టం 2006 (సొరాబ్జీ).
- సముదాయ పోలీసింగ్: పీల్ 1829; గోల్డ్‌స్టీన్ సమస్య-కేంద్రిత పోలీసింగ్ 1979; పగిలిన కిటికీలు 1982; జనమైత్రి (కేరళ).
- మలిమత్ 2003: సత్యాన్ని శోధించే కోర్టు, "స్పష్టమైన, నమ్మదగిన", మౌనం నుంచి అనుమితి, సాంఘిక సంక్షేమ నేరాల నియమావళి.

2 బీఎన్ఎస్ఎస్, బీఎస్ఏ కింద నేర విచారణ ప్రక్రియ, నిందితుడి హక్కులు, న్యాయ సహాయం

2024 జూలై 1 నుంచి నేర విచారణ ప్రక్రియను బీఎన్ఎస్ఎస్ (భారతీయ నాగరిక్ సురక్షా సంహిత, BNSS; ప్రక్రియ కోసం, సీఆర్‌పీసీ (CrPC) 1973 స్థానంలో), బీఎస్ఏ (భారతీయ సాక్ష్య అధినియం, BSA; సాక్ష్యం కోసం, సాక్ష్య చట్టం (Indian Evidence Act) 1872 స్థానంలో) నియంత్రిస్తున్నాయి: అరెస్టయిన వ్యక్తికి కారణాలు తెలియజేయాలి, 24 గంటల్లోగా మెజిస్ట్రేట్ ముందు హాజరుపరచాలి; 60 లేదా 90 రోజుల పరిమితిలో గరిష్ఠంగా 15 రోజులు పోలీస్ కస్టడీకి రిమాండ్ చేయవచ్చు (సీఆర్‌పీసీ 167 → బీఎన్ఎస్ఎస్ 187); నేరాంగీకారం (confession) మెజిస్ట్రేట్ ముందు మాత్రమే చేయవచ్చు (సీఆర్‌పీసీ 164 → బీఎన్ఎస్ఎస్ 183); అతనికి బెయిల్, న్యాయమైన విచారణ, ఉచిత న్యాయ సహాయం హక్కులు ఉన్నాయి (అధికరణం 39A, సీఆర్‌పీసీ 304 → బీఎన్ఎస్ఎస్ 341, నల్సా (NALSA)).

ముఖ్య వాస్తవాలు

- **పరీక్షల్లో అడిగే పాత, కొత్త సెక్షన్ సంఖ్యలు** (సీఆర్‌పీసీ → బీఎన్ఎస్ఎస్; సాక్ష్య చట్టం (IEA) → బీఎస్ఏ):

అంశం	సీఆర్‌పీసీ / సాక్ష్య చట్టం	బీఎన్ఎస్ఎస్ / బీఎస్ఏ
ఎఫ్ఐఆర్ (FIR) (కాగ్నిజబుల్ (cognizable) కేసుల్లో సమాచారం)	154	173
వారెంట్ లేకుండా అరెస్టు	41	35
హాజరు నోటీసు (అరెస్టుకు బదులు)	41A	35(3)
అరెస్టు కారణాలు, బెయిల్ హక్కు	50	47
అరెస్టు గురించి బంధువు లేదా స్నేహితుడికి సమాచారం	50A	48
అరెస్టయిన వ్యక్తికి వైద్య పరీక్ష	54	53
24 గంటలకు మించి నిర్బంధం కూడదు	57	58
పోలీసులకు ఇచ్చే వాంగ్మూలం	161	180
మెజిస్ట్రేట్ ముందు నేరాంగీకారం / వాంగ్మూలం	164	183
రిమాండ్ (24 గంటలకు మించిన దర్యాప్తు)	167	187
పోలీస్ నివేదిక (చార్జిషీట్)	173	193
నిందితుడికి ప్రభుత్వ ఖర్చుతో న్యాయ సహాయం	304	341
రహస్య విచారణ (in camera) (అత్యాచార కేసులు)	327	366
బాధితుల పరిహార పథకం	357A	396
ప్రొబేషన్ లేదా మందలింపు; ఇవ్వనప్పుడు కారణాలు	360; 361	401; 402
బెయిలబుల్ (bailable) నేరాల్లో బెయిల్	436	478
విచారణ ఖైదీ (undertrial) గరిష్ఠ నిర్బంధం	436A	479
నాన్-బెయిలబుల్ నేరాల్లో బెయిల్	437	480
ముందస్తు బెయిల్ (anticipatory bail)	438	482

అంశం	సీఆర్‌పీసీ / సాక్ష్య చట్టం	బీఎన్ఎస్ఎస్ / బీఎస్ఏ
పోలీసులకు చేసిన నేరాంగీకారం సాక్ష్యంగా చెల్లదు	సాక్ష్య చట్టం 25, 26	బీఎస్ఏ 23

- **మొత్తం సెక్షన్లు:** బీఎన్ఎస్ఎస్ **531** సెక్షన్లు (సీఆర్‌పీసీ **484**); బీఎస్ఏ **170** (సాక్ష్య చట్టం **167**).
- **ప్రయాణ సమయం మినహాయించి 24 గంటల్లోగా మెజిస్ట్రేట్ ముందు హాజరు:** అధికరణం **22(2)**, సీఆర్‌పీసీ 57 → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 58**.
- **పోలీస్ కస్టడీ**: మొత్తం కలిపి గరిష్ఠంగా **15 రోజులు**. దర్యాప్తు సమయంలో **మొత్తం నిర్బంధం**: **90 రోజులు** (**మరణశిక్ష, యావజ్జీవం లేదా 10 ఏళ్లు, అంతకంటే ఎక్కువ** శిక్ష ఉన్న నేరాలు) లేదా **60 రోజులు** (ఇతర నేరాలు). ఆ తర్వాత: **డిఫాల్ట్ (చట్టబద్ధ) బెయిల్**.
- **పోలీస్ అధికారికి చేసిన నేరాంగీకారం** సాక్ష్యంగా **చెల్లదు** (సాక్ష్య చట్టం 25 → బీఎస్ఏ 23); నేరాంగీకారం **తప్పనిసరి కాదని**, అది **సాక్ష్యంగా ఉపయోగపడవచ్చని** హెచ్చరించిన తర్వాత **మెజిస్ట్రేట్** మాత్రమే దాన్ని నమోదు చేయాలి (బీఎన్ఎస్ఎస్ 183).
- **రహస్య విచారణ**: **అత్యాచారం**, సంబంధిత లైంగిక నేరాల్లో తప్పనిసరి (సీఆర్‌పీసీ 327(2) → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 366(2)**), వీలైనంతవరకు **మహిళా న్యాయమూర్తి** విచారించాలి.
- **బాధితుల పరిహార పథకం**: సీఆర్‌పీసీ **357A**, **2009**లో చేర్చారు → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 396**. **లా కమిషన్ 154వ నివేదిక (1996)** బాధితులకు పరిహారం ఇవ్వాలని సూచించింది.
- **ముందస్తు బెయిల్** (సీఆర్‌పీసీ 438 → బీఎన్ఎస్ఎస్ 482): **41వ లా కమిషన్ నివేదిక** ఆధారంగా **1973** స్మృతిలో ప్రవేశపెట్టారు.
- **యూఏపీఏ (UAPA)** (**2008** సవరణ తర్వాత), సెక్షన్ **43D**: దర్యాప్తు సమయంలో నిర్బంధం **90 రోజులు**, **180 రోజుల** వరకు పొడిగించవచ్చు; పోలీస్ కస్టడీ **30 రోజుల** వరకు.
- **అధికరణం 20**: గతకాల వర్తింపుతో శిక్ష లేదు, ఒకే నేరానికి రెండుసార్లు శిక్ష లేదు, తనకు వ్యతిరేకంగా తానే సాక్ష్యం చెప్పాల్సిన బలవంతం లేదు (POL-FR-07 చూడండి). **అధికరణం 22**: అరెస్టు, నివారణ నిర్బంధం సమయంలో హక్కులు (POL-FR-09 చూడండి). **అధికరణం 32**: సుప్రీంకోర్టులో పరిహారం; అక్రమ నిర్బంధానికి **బంది ప్రత్యక్షం (habeas corpus)** (POL-FR-13 చూడండి).
- **ఉచిత న్యాయ సహాయం: అధికరణం 39A** (**42వ రాజ్యాంగ సవరణ, 1976**); **న్యాయ సేవల ప్రాధికార సంస్థల చట్టం (Legal Services Authorities Act), 1987**; అత్యున్నత సంస్థ **జాతీయ న్యాయ సేవల ప్రాధికార సంస్థ (నల్సా)** (POL-JU-07 చూడండి).
- **కీలక కేసులు: హుస్సేనారా ఖాతూన్ (Hussainara Khatoon, 1979)**: సత్వర విచారణ, న్యాయ సహాయం అధికరణం 21లో భాగం; **షీలా బర్సే (Sheela Barse, 1983)**: పోలీస్ లాకప్‌లలో మహిళలకు రక్షణ, పేద ఖైదీలకు న్యాయ సహాయం; **డి.కె. బసు (D.K. Basu, 1997)**: అరెస్టు, నిర్బంధంపై మార్గదర్శకాలు.

వివరణ

1. ఎఫ్ఐఆర్, దర్యాప్తు.

- **ఎఫ్ఐఆర్** (బీఎన్ఎస్ఎస్ 173): **కాగ్నిజబుల్** నేరం గురించిన సమాచారాన్ని తప్పనిసరిగా నమోదు చేయాలి. **లలితా కుమారి కేసు (Lalita Kumari v Govt of UP, 2013)**: సమాచారం కాగ్నిజబుల్ నేరాన్ని వెల్లడిస్తే నమోదు **తప్పనిసరి**.
- బీఎన్ఎస్ఎస్ కొత్తగా **జీరో ఎఫ్ఐఆర్** (పోలీస్ స్టేషన్ పరిధితో సంబంధం లేకుండా నమోదు చేసి, తర్వాత బదిలీ చేయడం), **ఈ-ఎఫ్ఐఆర్** (**3 రోజుల్లో** సంతకం చేయాలి) తెచ్చింది. **3 నుంచి 7 ఏళ్ల** శిక్ష ఉన్న నేరాల్లో, సీనియర్ అధికారి అనుమతితో **14 రోజుల** వరకు **ప్రాథమిక విచారణ** చేయవచ్చు.
- సమాచారం ఇచ్చినవారికి ఎఫ్ఐఆర్ **ఉచిత ప్రతి** ఇవ్వాలి; దర్యాప్తు పురోగతిని **90 రోజుల్లోగా** బాధితులకు తెలియజేయాలి (బీఎన్ఎస్ఎస్ 193).

- **నాన్-కాగ్నిజబుల్** సమాచారం: స్టేషన్ డైరీలో నమోదు చేస్తారు; **మెజిస్ట్రేట్ ఉత్తర్వు** ఉంటేనే పోలీసులు దర్యాప్తు చేస్తారు (సీఆర్‌పీసీ 155 → బీఎన్ఎస్ఎస్ 174).

2. అరెస్టు.

- **వారెంట్ లేకుండా** (బీఎన్ఎస్ఎస్ 35): కాగ్నిజబుల్ నేరాలకు. **7 ఏళ్ల వరకు** శిక్ష ఉన్న నేరాల్లో, అధికారి **అరెస్టు అవసరమని సంతృప్తి చెందాలి** (మరో నేరాన్ని నివారించడానికి, సరైన దర్యాప్తు కోసం, సాక్ష్యాలను తారుమారు చేయకుండా లేదా సాక్షులను బెదిరించకుండా ఆపడానికి, హాజరు నిర్ధారించడానికి), **కారణాలను నమోదు చేయాలి**; లేకపోతే **హాజరు నోటీసు** జారీ చేయాలి (బీఎన్ఎస్ఎస్ 35(3)).
- **అర్నేశ్ కుమార్ వర్సెస్ బిహార్ రాష్ట్రం (Arnesh Kumar v State of Bihar, 2014)**: 7 ఏళ్ల వరకు శిక్ష ఉన్న నేరాల్లో **యాంత్రికంగా** అరెస్టు చేయకూడదు; పోలీసులు చెక్‌లిస్ట్ పాటించాలి, రిమాండ్‌కు ముందు మెజిస్ట్రేట్‌లు దాన్ని పరిశీలించాలి. **జోగిందర్ కుమార్ కేసు (Joginder Kumar, 1994)**: అరెస్టు చేసే అధికారం ఉండటం, అరెస్టుకు సమర్థన ఉండటం ఒకటి కాదు.
- **బీఎన్ఎస్ఎస్ 35(7)**, కొత్తది: **3 ఏళ్ల కంటే తక్కువ** శిక్ష ఉన్న నేరంలో వ్యక్తి **అశక్తుడు లేదా 60 ఏళ్లు పైబడినవారు** అయితే, కనీసం **డీఎస్పీ (DSP)** స్థాయి అధికారి అనుమతి లేకుండా అరెస్టు చేయకూడదు.
- **మహిళలు: మహిళా** అధికారి మాత్రమే లేదా ఆమె సమక్షంలోనే అరెస్టు; అసాధారణ సందర్భాల్లో **ప్రథమ శ్రేణి జ్యుడీషియల్ మేజిస్ట్రేట్** ముందస్తు అనుమతితో తప్ప, **సూర్యాస్తమయం తర్వాత, సూర్యోదయానికి ముందు అరెస్టు కూడదు** (సీఆర్‌పీసీ 46(4) → బీఎన్ఎస్ఎస్ **43(5)**).
- **సంకెళ్లు: ప్రేమ్ శంకర్ శుక్లా కేసు (Prem Shankar Shukla v Delhi Administration, 1980)**: సంకెళ్లు వేయడం మినహాయింపు మాత్రమే, తప్పించుకునే నిజమైన ప్రమాదం ఉన్నప్పుడే. **బీఎన్ఎస్ఎస్ 43(3)** ఇప్పుడు **అలవాటుగా లేదా పదేపదే నేరాలు చేసేవారు**, పారిపోయినవారు, **వ్యవస్థీకృత నేరం, ఉగ్రవాదం**, మరికొన్ని తీవ్ర నేరాల నిందితులకు సంకెళ్లు వేయడానికి అనుమతిస్తుంది.
- **డి.కె. బసు (1997)** మార్గదర్శకాలు, వీటిలో చాలావరకు **2008**లో స్మృతిలో చేర్చారు (సీఆర్‌పీసీ 41B–41D, 50A → బీఎన్ఎస్ఎస్ **36–38, 48**): పోలీసులు **పేరు ఫలకాలు** ధరించాలి; ఒక సాక్షి, అరెస్టయిన వ్యక్తి సంతకం చేసిన **అరెస్టు మెమో**; బంధువు లేదా స్నేహితుడికి **సమాచారం**; ఈ హక్కు గురించి అరెస్టయిన వ్యక్తికి చెప్పాలి; **వైద్య పరీక్ష** (మార్గదర్శకాల ప్రకారం కస్టడీలో ప్రతి 48 గంటలకు); **విచారణ సమయంలో న్యాయవాదిని కలిసే** హక్కు, కానీ విచారణ మొత్తం కాదు; అరెస్టు వివరాలు జిల్లా **పోలీస్ కంట్రోల్ రూమ్‌లో** ప్రదర్శించాలి.

3. అరెస్టయిన వ్యక్తి హక్కులు (అధికరణం 22కు అదనంగా, POL-FR-09 చూడండి).

హక్కు	బీఎన్ఎస్ఎస్	పాత సీఆర్‌పీసీ
అరెస్టు కారణాలు చెప్పాలి; బెయిలబుల్ నేరంలో బెయిల్ హక్కు గురించి చెప్పాలి	47	50
అరెస్టు గురించి ఆ వ్యక్తి సూచించిన వ్యక్తికి సమాచారం	48	50A
విచారణ సమయంలో న్యాయవాదిని కలవడం	38	41D
వైద్య పరీక్ష	53	54
మెజిస్ట్రేట్ ఉత్తర్వు లేకుండా 24 గంటలకు మించి నిర్బంధించకూడదు	58	57

4. రిమాండ్ (సీఆర్‌పీసీ 167 → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 187**).

- దర్యాప్తు **24 గంటల్లో పూర్తి కానప్పుడు**, పోలీసులు కేస్ డైరీతో సహా నిందితుడిని సమీప **జ్యుడీషియల్ మేజిస్ట్రేట్** వద్దకు పంపుతారు.
- మెజిస్ట్రేట్ **పోలీస్ కస్టడీ** లేదా **జ్యుడీషియల్ కస్టడీ** (జైలు)కి ఆదేశించవచ్చు.
- **పోలీస్ కస్టడీ**: మొత్తం కలిపి **గరిష్ఠంగా 15 రోజులు**. సీఆర్‌పీసీ కింద ఇది **మొదటి 15 రోజుల్లోనే** ఉండాలి (సీబీఐ వర్సెస్ అనుపమ్ కులకర్ణి (CBI v Anupam Kulkarni), 1992). బీఎన్ఎస్ఎస్ కింద ఈ 15 రోజులను మొదటి **40 రోజుల్లో** (60

రోజుల కేసులు) లేదా **60 రోజుల్లో** (90 రోజుల కేసులు) ఎప్పుడైనా **విడతలుగా** తీసుకోవచ్చు.

- **మొత్తం పరిమితి**: **మరణశిక్ష, యావజ్జీవ కారాగారం లేదా కనీసం 10 ఏళ్ల** శిక్ష ఉన్న నేరాల్లో **90 రోజులు**; ఇతర నేరాలకు **60 రోజులు**. సమయానికి చార్జిషీట్ దాఖలు చేయకపోతే, బెయిల్ సమర్పించిన నిందితుడికి **డిఫాల్ట్ బెయిల్** వస్తుంది (ఇది "తొలగించలేని" హక్కు).
- జ్యుడీషియల్ మేజిస్ట్రేట్ అందుబాటులో లేనప్పుడు **ఎగ్జిక్యూటివ్ మేజిస్ట్రేట్ 7 రోజుల** వరకు అనుమతి ఇవ్వవచ్చు.
- **రిమాండ్ యాంత్రికం కాదు**: అరెస్టు చట్టబద్ధమేనా, కారణాలు సరిపోతాయా అని మెజిస్ట్రేట్ పరిశీలించాలి.

5. నేరాంగీకారాలు, స్వయం నేరారోపణ.

- **పోలీసులకు నేరాంగీకారం**: సాక్ష్యంగా **చెల్లదు** (సాక్ష్య చట్టం 25 → బీఎస్ఏ 23(1)). **పోలీస్ కస్టడీలో నేరాంగీకారం**: **మెజిస్ట్రేట్ ముందు** చేస్తే తప్ప చెల్లదు (సాక్ష్య చట్టం 26 → బీఎస్ఏ 23(2)).
- **మినహాయింపు (ఆవిష్కరణ)**: కస్టడీలో ఇచ్చిన వాంగ్మూలంలో ఏ భాగం **ఒక వాస్తవాన్ని కనుగొనడానికి** దారితీసిందో ఆ భాగాన్ని రుజువు చేయవచ్చు (సాక్ష్య చట్టం 27 → **బీఎస్ఏ 23(2) నిబంధన**).
- **ప్రలోభం, బెదిరింపు లేదా వాగ్దానం** వల్ల చేసిన నేరాంగీకారం అసంబద్ధం (సాక్ష్య చట్టం 24 → బీఎస్ఏ **22**).
- **నమోదు** (బీఎన్ఎస్ఎస్ 183): సమాచారం నమోదైన జిల్లాలోని **మెజిస్ట్రేట్** నమోదు చేయాలి (సీఆర్పీసీ 164 మెట్రోపాలిటన్ లేదా జ్యుడీషియల్ మెజిస్ట్రేట్ అని చెప్పింది); మెజిస్ట్రేట్ అధికారాలు ఇచ్చిన పోలీస్ అధికారి అయినా సరే, పోలీస్ అధికారి ఎప్పుడూ నమోదు చేయకూడదు. నేరాంగీకారం చేయాల్సిన అవసరం లేదని, అది అతనికి వ్యతిరేకంగా ఉపయోగపడవచ్చని మెజిస్ట్రేట్ హెచ్చరించాలి, **స్వచ్ఛందంగా** చేస్తేనే నమోదు చేయాలి; నమోదుకు ముందు ఆ వ్యక్తి నేరాంగీకారం **చేయనని** చెబితే, మెజిస్ట్రేట్ అతన్ని **పోలీస్ కస్టడీకి పంపకూడదు**. నిందితుడి న్యాయవాది సమక్షంలో **ఆడియో-వీడియో** రికార్డింగ్‌కు బీఎన్ఎస్ఎస్ అనుమతిస్తుంది.
- **అధికరణం 20(3)**: **నందినీ సత్పతి కేసు (Nandini Satpathy v P.L. Dani, 1978)**: మౌనంగా ఉండే హక్కు **పోలీస్ విచారణలో** కూడా వర్తిస్తుంది. **కథి కాలు ఓఘడ్ కేసు (State of Bombay v Kathi Kalu Oghad, 1961)**: **వేలిముద్రలు, చేతిరాత, సంతకం నమూనాలు** ఇవ్వడం సాక్ష్యపరమైన బలవంతం **కాదు**. **సెల్వి కేసు (Selvi v State of Karnataka, 2010)**: సమ్మతి లేకుండా **నార్కో-అనాలిసిస్, పాలీగ్రాఫ్, బ్రెయిన్ మ్యాపింగ్** అధికరణాలు 20(3), 21ను ఉల్లంఘిస్తాయి. బీఎన్ఎస్ఎస్ **349** ప్రకారం మెజిస్ట్రేట్ సంతకం, చేతిరాత, **వేలిముద్రలు, స్వర నమూనాలు** ఇవ్వాలని ఆదేశించవచ్చు.

6. రహస్య విచారణ.

- **బీఎన్ఎస్ఎస్ 366(2)**: **అత్యాచారం**, సంబంధిత లైంగిక నేరాల విచారణ **రహస్యంగా** జరగాలి, వీలైనంతవరకు **మహిళా న్యాయమూర్తి లేదా మెజిస్ట్రేట్** విచారించాలి; బాధితురాలి **గుర్తింపును** గోప్యంగా ఉంచుతూ, కోర్టు అనుమతితో మాత్రమే విచారణ వివరాలు ప్రచురించాలి (ఐపీసీ (IPC) 228A → బీఎన్ఎస్ (BNS) **72**).
- రహస్య విచారణ జరిగేవి ఇంకా: **పోక్సో (POCSO)** విచారణలు (సెక్షన్ 37). సివిల్ చట్టాల కింద కుటుంబ, వైవాహిక వ్యవహారాలను రహస్యంగా విచారించ**వచ్చు**, కానీ పరీక్షలో అడిగే నేర ప్రక్రియ నియమం **అత్యాచార** నియమమే.

7. బెయిల్.

- **బెయిలబుల్ నేరం** (బీఎన్ఎస్ఎస్ 478): బెయిల్ ఒక **హక్కు**; పోలీసులు లేదా కోర్టు తప్పనిసరిగా బెయిల్‌పై విడుదల చేయాలి.
- **నాన్-బెయిలబుల్** (బీఎన్ఎస్ఎస్ 480): బెయిల్ కోర్టు **విచక్షణ**. తీవ్రమైన నేరాల్లో కూడా మహిళలు, 16 ఏళ్ల లోపు బాలలు, అనారోగ్యంతో లేదా అశక్తతతో ఉన్నవారికి ప్రత్యేక పరిగణన ఉంటుంది.
- **ముందస్తు బెయిల్** (బీఎన్ఎస్ఎస్ 482): అరెస్టుకు ముందు, **హైకోర్టు లేదా సెషన్స్ కోర్టు** మాత్రమే ఇవ్వగలవు. **గుర్‌బక్ష్ సింగ్ సిబ్బియా కేసు (Gurbaksh Singh Sibbia v State of Punjab, 1980)**: ఇది విస్తృతమైన, ఉదారమైన అధికారం.
- **విచారణ ఖైదీ పరిమితి** (సీఆర్పీసీ 436A, **2005** → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 479**): గరిష్ఠ శిక్షలో **సగం** కాలం గడిపిన విచారణ ఖైదీని బాండ్‌పై విడుదల చేయాలి; **మొదటిసారి నేరం చేసినవారిని మూడో వంతు** తర్వాత. మరణశిక్ష లేదా యావజ్జీవ శిక్ష ఉన్న నేరాలకు వర్తించదు. **జైలు సూపరింటెండెంట్** దరఖాస్తు చేయాలి.

- **సూత్రం: "బెయిల్ నియమం, జైలు మినహాయింపు": రాజస్థాన్ రాష్ట్రం వర్సెస్ బాల్‌చంద్ (State of Rajasthan v Balchand, 1977)** (జస్టిస్ **వి.ఆర్. కృష్ణ అయ్యర్**); **సతేందర్ కుమార్ అంతిల్ వర్సెస్ సీబీఐ (Satender Kumar Antil v CBI, 2022)**లో పునరుద్ఘాటించారు.

8. ప్రత్యేక చట్టాల కింద నిర్బంధం (విచారణకు ముందు ఎక్కువ కస్టడీ, కఠినమైన బెయిల్ ఉన్న నేర నియంత్రణ చట్టాలు).

చట్టం	చార్జిషీట్‌కు ముందు నిర్బంధం	గమనిక
బీఎన్ఎస్ఎస్ 187 (సాధారణ చట్టం)	60 / 90 రోజులు	పోలీస్ కస్టడీ 15 రోజుల వరకు
యూఏపీఏ 1967, సెక్షన్ 43D	90 → **180** రోజుల వరకు	పోలీస్ కస్టడీ 30 రోజుల వరకు
ఎన్‌డీపీఎస్ (NDPS) 1985, సెక్షన్ 36A(4)	180 రోజులు → **1 సంవత్సరం** వరకు	వాణిజ్య పరిమాణం నేరాలు
నివారణ నిర్బంధం (అధికరణం 22(4))	3 నెలలు, తర్వాత సలహా మండలి	ఎన్ఎస్ఏ (NSA) 1980: 12 నెలల వరకు

9. ప్లీ బార్గెయినింగ్, బాధితులు.

- **ప్లీ బార్గెయినింగ్ (plea bargaining)**: సీఆర్‌పీసీ అధ్యాయం XXIA (**265A–265L**), **2005**లో చేర్చారు (2006 నుంచి అమలు) → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 289–300**. **7 ఏళ్ల కంటే తక్కువ** శిక్ష ఉన్న నేరాలకు అనుమతి; దేశ **సామాజిక-ఆర్థిక స్థితిని** ప్రభావితం చేసే నేరాలకు, **మహిళ లేదా 14 ఏళ్ల లోపు బాలలపై** చేసిన నేరాలకు **వర్తించదు**. అభియోగాలు నిర్ణయించిన తర్వాత దరఖాస్తుకు బీఎన్ఎస్ఎస్ **30 రోజుల** గడువు పెట్టింది.
- **బాధితులు**: శిక్ష విధించిన కోర్టు ఇచ్చే పరిహారం (సీఆర్‌పీసీ 357 → బీఎన్ఎస్ఎస్ 395), రాష్ట్ర **బాధితుల పరిహార పథకం** (సీఆర్‌పీసీ 357A → బీఎన్ఎస్ఎస్ 396); అన్ని ఆసుపత్రులు బాధితులకు ఉచిత ప్రథమ చికిత్స, వైద్యం అందించాలి (సీఆర్‌పీసీ 357C → బీఎన్ఎస్ఎస్ 397).

10. న్యాయ సహాయం.

- **అధికరణం 39A** (ఆదేశిక సూత్రం (DPSP)): సమాన న్యాయం, **ఉచిత న్యాయ సహాయం. ఎం.హెచ్. హోస్కోట్ కేసు (M.H. Hoskot v State of Maharashtra, 1978)**, **హుస్సేనారా ఖాతూన్ (1979)** ఉచిత న్యాయ సహాయాన్ని **అధికరణం 21**లో భాగంగా చదివాయి.
- **ఖత్రీ వర్సెస్ బిహార్ రాష్ట్రం (Khatri v State of Bihar, 1981)** (భాగల్పూర్ అంధత్వ ఘటన): నిందితుడిని **మొదటిసారి మెజిస్ట్రేట్ ముందు హాజరుపరిచినప్పుడే** రాష్ట్ర బాధ్యత మొదలవుతుంది, మెజిస్ట్రేట్ ఆ హక్కు గురించి అతనికి చెప్పాలి. **సుక్ దాస్ కేసు (Suk Das v UT of Arunachal Pradesh, 1986)**: నిందితుడు అడగకపోయినా, న్యాయ సహాయం గురించి చెప్పకుండా జరిపిన విచారణ **చెల్లదు**.
- **షీలా బర్సే వర్సెస్ మహారాష్ట్ర రాష్ట్రం (1983)**: మహిళా అనుమానితులను **మహిళా కానిస్టేబుళ్ల** కాపలాలో **వేరే లాకప్‌లలో** ఉంచాలి; అరెస్టుల గురించి సమీప **న్యాయ సహాయ కమిటీకి** తెలియజేయాలి; పేద ఖైదీలకు న్యాయ సహాయం.
- **బీఎన్ఎస్ఎస్ 341** (సీఆర్‌పీసీ 304): **సెషన్స్** విచారణల్లో ఆర్థిక స్తోమత లేని నిందితుడికి **ప్రభుత్వ ఖర్చుతో** న్యాయ సహాయం (రాష్ట్రం దీన్ని ఇతర కోర్టులకూ విస్తరించవచ్చు).
- **న్యాయ సేవల ప్రాధికార సంస్థల చట్టం, 1987, సెక్షన్ 12**: అర్హులు **ఎస్సీ / ఎస్టీ** సభ్యులు; **అక్రమ రవాణా** లేదా **వెట్టిచాకిరి** బాధితులు; **మహిళలు, బాలలు**; **దివ్యాంగులు**; సామూహిక విపత్తు, జాతి హింస, కుల దౌర్జన్యం, వరద, కరవు, భూకంపం లేదా పారిశ్రామిక విపత్తు బాధితులు; **పారిశ్రామిక కార్మికులు**; **కస్టడీలో ఉన్నవారు** (రక్షణ గృహాలు, జువెనైల్ గృహాలు, మానసిక వైద్యశాలలతో సహా); నోటిఫై చేసిన **ఆదాయ పరిమితి** కంటే తక్కువ ఆదాయం ఉన్నవారు.
- ఈ చట్టం కింద అత్యున్నత సంస్థ **నల్సా** (నిర్మాణం POL-JU-07లో). దీని **లీగల్ ఎయిడ్ డిఫెన్స్ కౌన్సెల్ వ్యవస్థ** (Legal Aid Defense Counsel System, LADCS) (**2022**) జిల్లాల్లో నేర కేసుల కోసం పూర్తికాలపు, పబ్లిక్ డిఫెండర్ తరహా కార్యాలయాలను ఏర్పాటు చేస్తుంది.

తరచూ చేసే పొరపాట్లు

✗ "పోలీస్ కస్టడీ 60 లేదా 90 రోజులు ఉండవచ్చు." ✓ **పోలీస్ కస్టడీ: గరిష్ఠంగా 15 రోజులు**; 60 / 90 రోజులు చార్జిషీట్‌కు ముందు **మొత్తం** నిర్బంధం.

✗ "ప్రయాణ సమయంతో కలిపి 24 గంటల్లోగా హాజరుపరచాలి." ✓ ప్రయాణ సమయం **మినహాయించి** (అధికరణం 22(2)).

✗ "సీఆర్‌పీసీ 164 అంటే బీఎన్ఎస్ఎస్ 164." ✓ సీఆర్‌పీసీ 164 → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 183**; సీఆర్‌పీసీ 167 → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 187**; సీఆర్‌పీసీ 360 → **బీఎన్ఎస్ఎస్ 401**.

✗ "సీనియర్ పోలీస్ అధికారికి చేసిన నేరాంగీకారం సాక్ష్యంగా చెల్లుతుంది." ✓ **చెల్లదు** (సాక్ష్య చట్టం 25 → బీఎస్ఏ 23); నేరాంగీకారాలను **మెజిస్ట్రేట్** మాత్రమే నమోదు చేస్తారు. (మలిమత్ కమిటీ (Malimath) వేరేగా ప్రతిపాదించింది; అది అమలు కాలేదు.)

✗ "బాధితుల పరిహార పథకం ఐపీసీలో లేదా ప్రత్యేక 1987 చట్టంలో ఉంది." ✓ అది **సీఆర్‌పీసీ 357A** (2009), ఇప్పుడు **బీఎన్ఎస్ఎస్ 396**.

✗ "యూఏపీఏ కింద చార్జిషీట్ లేకుండా నిర్బంధం 90 రోజులు మాత్రమే." ✓ **90, 180 రోజుల వరకు పొడిగించవచ్చు**.

✗ "ముందస్తు బెయిల్‌ను ఏ మెజిస్ట్రేట్ అయినా ఇవ్వవచ్చు." ✓ **హైకోర్టు లేదా సెషన్స్ కోర్టు** మాత్రమే.

✗ "వేలిముద్రలు, చేతిరాత నమూనాలు అధికరణం 20(3)ను ఉల్లంఘిస్తాయి." ✓ **ఉల్లంఘించవు** (కథి కాలు ఓఘడ్); బలవంతపు **నార్కో-అనాలిసిస్** ఉల్లంఘిస్తుంది (సెల్వి).

✗ "అధికరణం 39A కింద న్యాయ సహాయం ప్రాథమిక హక్కు." ✓ 39A ఒక **ఆదేశిక సూత్రం**; ఆ హక్కు **అధికరణం 21** ద్వారా అమలవుతుంది (హోస్కోట్, హుస్సేనారా).

✗ "షీలా బర్సే కేసు మరణశిక్ష గురించి." ✓ అది **కస్టడీలో మహిళలు, న్యాయ సహాయం** గురించి; మరణశిక్ష: **బచన్ సింగ్ కేసు (Bachan Singh)**.

త్వరిత పునశ్చరణ

- బీఎన్ఎస్ఎస్ (531 సెక్షన్లు), బీఎస్ఏ (170 సెక్షన్లు) 2024 జూలై 1 నుంచి అమలు; సీఆర్‌పీసీ 1973, సాక్ష్య చట్టం 1872 స్థానంలో.
- ఎఫ్ఐఆర్ 154 → 173 (జీరో ఎఫ్ఐఆర్, ఈ-ఎఫ్ఐఆర్); అరెస్టు 41 → 35; కారణాలు 50 → 47; 24 గంటలు 57 → 58.
- రిమాండ్ 167 → 187: పోలీస్ కస్టడీ 15 రోజులు; మొత్తం 60 / 90 రోజులు; తర్వాత డిఫాల్ట్ బెయిల్.
- నేరాంగీకారం: 164 → 183, మెజిస్ట్రేట్ ముందు మాత్రమే; పోలీసులకు చేసిన నేరాంగీకారం చెల్లదు (సాక్ష్య చట్టం 25 → బీఎస్ఏ 23).
- అత్యాచార కేసుల రహస్య విచారణ: 327 → 366; బాధితుల పరిహారం 357A (2009) → 396.
- బెయిల్: 436 → 478, 437 → 480, ముందస్తు 438 → 482, విచారణ ఖైదీ 436A → 479.
- బెయిల్ నియమం: బాల్‌చంద్ (1977), కృష్ణ అయ్యర్.
- యూఏపీఏ 43D: 90 → 180 రోజులు; ఎన్‌డీపీఎస్ 36A: 180 రోజులు → 1 సంవత్సరం.
- అరెస్టు కేసులు: జోగిందర్ కుమార్ 1994, డి.కె. బసు 1997, అర్నేశ్ కుమార్ 2014.

- న్యాయ సహాయం: అధికరణం 39A (1976), 304 → 341, న్యాయ సేవల చట్టం సెక్షన్ 12; హోస్కోట్, హుస్సేనారా, ఖత్రీ, సుక్ దాస్, షీలా బర్సే.